

MAHFUZAT: BATI AFRİKA'DA BİR İSLAM CUMHURİYETİ: MORİTANYA

Mehmet Mahfuz SÖYLEMEZ¹

Giriş

Moritanya İslam Cumhuriyeti, Batı Afrika'da yer almakta olup batısında Atlas okyanusu; Güneyinde Senegal, Kuzeyinde Batı Sahra bulunmaktadır. Aynı zamanda Cezayir ve Mali ile de komşu olan Moritanya, adında İslam kavramı bulunan nadir ülkelerden biridir. Dört milyona yakın nüfusa sahip olan bu ülke, 1.03.700 kmlik bir yüz ölçüme sahiptir. Nüfusunun çoğunluğunu gençlerin teşkil ettiği Moritanya'nın başkenti Navakşut olup, para birimi Ukiyye'dir.² 1991 anayasasının sekizinci maddesinde tanımlanan bayrağı yeşil zemin üzerinde göğe doğru yüzünü dönmüş ay yıldız olup, bununla kendisine benzeyen Cezayir ve Pakistan bayrağından ayrılmaktadır. Ülke on iki vilayet ile 53 kazaya taksim edilmiştir. Ülkede bütün olarak 280 belediye mevcuttur.

Yüzde yüzü Müslüman olan Moritanya, çok partili demokratik bir cumhuriyet ile idare edilmekte olup 21 Temmuz 1991'de yürürlüğe girmiş olan bir anayasa ile yönetilmektedir. Bahis mevzuu anayasasının birinci maddesinde "*Moritanya bir İslam Cumhuriyeti'dir*" denilirken demokratik bir ülke ve sosyal bir devlet olduğu da ifade edilmektedir. İkinci maddede ise halkın, egemenliğin esas olduğu vurgulanmaktadır. Beşinci maddede ise İslam Dini'nin hem devletin hem de halkın inancı olduğu belirtilmiştir.

Bağımsızlığından önce *Bilâdu Şankit* olarak bilinen Moritanya, adını Latince kökenli siyah veya siyahilerin memleketi anlamına gelene **mouritania** kavramından almaktadır.³ Bu kavram Romalılar tarafından Kuzey Afrika'da bulunan kolonileri için kullanılmaktaydı.⁴ Daha sonra Kuzey Afrika'nın özellikle Müslümanları için kullanılmaya başlanmıştır. Nitekim İspanyollar da Kuzey Afrika Müslümanları için bu kavramı kullanıyorlardı. Hatta Bangsamoro halkına da bu bölge halkı ile benzerliğinden dolayı "**moro**" demişlerdi.

1 İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi/Yakın Doğu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

2 Moritanya'da ilki 1959, ikincisi 1961, üçüncüsü 1991'de olmak üzere üç kez anayasa hazırlanmıştır. Üçüncü anayasa yani 1991 anayasası hala yürürlükte bulunmaktadır.

3 Bkz. Muhammed b. Nâsir el-Ma'budi, *İtlaetun ala Moritanya*, yy, 1997, 17-18.

4 Bkz. Katherine Taine Cheikh, "Mauritania", *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistic*, Brill 2011, III, 1.

Moritanya anayasasına göre devlet başkanı aynı zamanda hükümetin başkanıdır ve hükümet üyeleri onun tarafından belirlenmektedir. İki meclisli bir parlamenter sisteme sahip olan bu devletin *Meclisu'n-Nuvvâb* denilen birinci meclisinde 56 vekil; *Meclisu's-Şuyuh* denilen senatosunda ise 79 senatör üye bulunmaktadır. Her iki meclise üyeler seçimle gelmektedir. Moritanya'da resmen kuruluşunu gerçekleştirmiş 18 siyasi parti bulunmaktadır. Bu partiler solcular veya Baasçılar, ırkçılar veya Nasırcılar şeklinde değişik yelpazelerde kendisini göstermektedir. En meşhur parti *Hizbu Şa'b el-Moritani* (*Moritanya Halk Partisi*) adını taşımakta olup en eskilerinden biridir. 1978 yılında askeri ihtilalden sonra kapatılmış olmasına rağmen muhipleri hala bulunmaktadır. *Hareketu'n-Nasriyye* (*Nasırcı hareket*), *Cebhetu Tahrir Efârîka fî Moritanya* (*Moritanya'daki Afrikalıları Özgürleştirme Hareketi*)⁵ gibi açıktan faaliyet gösteren resmi partilerin yanında *el-Hareketu'd-Dimokratiyyetu'l-Vataniyye* (*Millî Demokrasi Hareketi*) ve *Hizbu'n-Nahda* (*Uyanış Partisi*), *Hizbu'l-Kâdîhîn el-Moritaniyyin* (*Moritanyalı Çalışkanlar Partisi*), *Hizbu'l-Adaleti'l-Moritani* (*Moritanya Adalet Partisi*), *Hizbu Ba's el-İştirakî* (*Sosyalist Diriliş (Baas) Partisi*)⁶ gibi gizli faaliyet gösteren partiler de bulunmaktadır. Bu partilere 1991'den sonra yenileri de ilave edilmiştir. Ahmed Vuld Dadah tarafından kurulan ve sol temayüllere sahip olan *Hizbu İttihad el-Kawmî ed-Demokratiyye* (*Demokratik Halk Birlik Partisi*, *el-Hareke el-Vataniyye el-Marksıyye* (*Marksist Millî Hareket*),⁷ *Hizbu el-Amel min Ecli Tağyir* (*Değişim için Çalışma Partisi*),⁸ *Rabıtu Demokratiyyetu'l-Moritaniyye* (*Moritanya Demokratik Bütünlük Partisi*),⁹ eski devlet başkanı Muaviye Vuld Tali' tarafından kurulan *Hizb el-Cumhurî ed-Dimokrati* (*Demokratik Cumhuriyet Partisi*) ile son olarak da İslamî bir çizgide politika yapmaya çalışan ancak çoğunlukla yasaklı olan *Hizbu'l-Ummeyi* bu partilere örnek olarak verebiliriz.¹⁰ Bir başka İslami parti ise reisliğini Cemil

5 Yetmişlerde siyahiler tarafından kurulmuş bir partidir. Ana hedefi beyazların yer almadığı, sadece siyah derililerden oluşan ve "Valu Valu" adını taşıyan bir devlet kurmaktır. Volfo Govi tarafından kurulmuş olan bu parti Fransa'ya yakın bazı Afrika ülkeleri ile sıkı diyalogu bulunmaktadır. Aynı zamanda Fransız İstihbarat teşkilatına yakınlığı da ifade edilmektedir.

6 Moritanya'nın en eski partilerinden bir tanesidir. Irak Ba's Partisi'nin destekleyicilerinden idi. Bu parti birçok kez Irak lehine ülkede ihtilal planlamakla suçlanmıştır. Hatta Moritanya devlet başkanlarından Muaviye Vuld Tali'i de devirmeyi planlamakla itham edilmiştir. Bu parti daha sonra adını değiştirmiş ve *Hizbu't-Talia* adını almıştır. Liderliğini bir dönem Hıdırî Vuld Talin Cedv yapıyor iken daha sonra Abdullah Vuld Umhumeyd başkanlığa getirilmiştir.

7 Dünya genelinde Marksizmin gerilemeye başlamasına paralel olarak bu parti de eski düşüncelerinin önemli bir kısmını revize etmiştir. Daha sosyal demokrat bir çizgiye doğru gelmiştir.

8 Liderliğini *İttihad el-Kawmî ed-Demokrati* (*Demokratik Ulus Birliği*) partisinden ayrılan Mesud Vuld Belhir tarafından kurulmuştur.

9 Muhalif gibi görünse de çoğunlukla Muaviye Vuld Tali' yanlısı bir politika takip ederek adından bahsettirmiştir.

10 Geniş bilgi için bkz. Yahya Ebu Zekerıyya, "Harıtu'l-Ahzâb es-Siyasiyye fî Moritanya", *el-İslamü'l-Yewm*, <http://www.islamtoday.net/nawafeth/services/printpart-53-784.htm>

Vuld Mansur'un yaptığı ve daha çok İhvan'a yakınlığı ile bilinen *el-Hizb el-İslamiyyin el-Moritaniyyin (Moritanyalı İslamcılar Partisi)*'dir. Bu parti de bir önceki gibi siyasi yasaklı konumundadır.

1991 anayasasının altıncı maddesinde ifade edildiği üzere ülkede başta Arapça olmak üzere, Bularice, Suninkice¹¹ ve Wolfice de konuşulmaktadır. Ancak devletin resmi dili Arapça'dır. Arapça 1968 yılından beri resmi dil olarak kullanılmaktadır. Ülkede Araplarla diğer milletler arasında bu bağlamda bir huzursuzluk da vardır. Diğer milletler, zorla Araplaştırılmak ve asimile edilmekten şikâyet etmektedirler. Bu da ülkeyi her zaman huzursuzluk çıkabilecek şekilde teyakkuz halinde tutmaktadır. 1968 yılında alınan kararlardan bir başkası ise hafta tatili olarak Pazar yerine Cuma gününün kabul edilmesiydi. Bu durum da o dönemde, özellikle batı yanlısı kitleler arasında, tepkiye yol açmış ve Araplaştırma arzusunun bir başka tezahürü olarak gösterilmiştir.

Her ne kadar anayasa da belirtilmese de Fransızca da ülkede ağırlığını hala korumaktadır. Nitekim resmi dil olmamakla beraber Resmi dil kadar büyük bir etkiye sahiptir. Hatta resmi dairelerde yazışmaların önemli bir kısmı hala Fransızca yapılmaktadır. Moritanya halkının önemli bir kısmını Araplar teşkil etse de Emaziğler ile Siyah derili insanların da önemi bir yekûnu teşkil ettiği bilinmektedir. Ülkenin kuzey bölgeleri Emaziğ, güney bölgeleri ise siyahi ağırlıklıdır. Ülkenin yaklaşık olarak %20si siyahi kökenlidir. Ancak bu oran giderek yükselmektedir. Zira siyahlar geleneksel olarak çok eşli ve çok çocukludurlar. Ancak beyazlar tek eşli ve az çocuk istemektedirler. Bu da iki kitle arasındaki makası giderek kapatmaktadır.¹² Esvediler anayasada yerini alan Bularice/Fularice, Senunkice ve Wolfice konuşmaktadırlar. Geri kalan kısım Emaziğler ile Araplardan oluşmaktadır. Bu bölgenin Emaziğleri Senhâce kabilesinin alt kolları olan Cedale, Mesufa, Lemtune'ye mensupturlar. Bunlar Fas'ın aksine çoğunlukla kendi dillerini unutmüş; Araplaşmışlardır. Halk kabileler şeklinde yaşamakta olup çoğunlukla da bedavidir. Ülkenin büyük bir kısmı çöl olduğu için de bu kabileler göçebe olarak varlığını sürdürmekte ve su ile yağmurun peşinde çölde dolaşarak yaşam mücadelesi vermektedir.

Moritanya'da bu gün etnik unsurlardan ziyade daha çok renk kökenli bir taksim göze çarpmaktadır. Toplum daha çok "beyazlar" ve "siyahlar" olmak üzere ikiye bölünmüş vaziyettedir.¹³ Arap, Emaziğ ve Zencilerden oluşan bu üç ve birbirinden tamamen farklı kitleyi yekdiğerine din bağlamıştır. Bu durum aralarındaki mücadeleyi oldukça minimize et-

11 Bu dile es-Serâkulice de denilmektedir.

12 Bkz. Muhammed Muhtar Vuld Abâh, *eş-İ'r ve Şuara fi Moritanya*, Rabat 2003, 22.

13 Bkz. Hamahullah Vuld Salim, *Tarihu biladi Şenkitti (Moritanya): min usur el-kadime ila harbi Şerrîbubeti'l-Kubra beyne evladi'n-Nasır ve Devleti İbiddukeli'l-Lemtoniyye*, Beyrut 2010, 421 vd.

miş vaziyettedir. Moritanya halkının tamamı Maliki mezhebine mensup olup aralarında bu bağlamda bir çekişme de yaşanmamaktadır.

Bir tarikatlar ülkesi olan Moritanya'nın hemen hemen her yerinde turuku's-sufiyye organize olmuş vaziyettedir. İçlerinde kadın mutasavvıfların da bulunduğu Moritanya'da Kadiriye, Ticaniye tarikatları olsa da çoğunlukla Şazeliye tarikatına mensupturlar. Kadiriye tarikatı Tilimsan üzerinden Abdulkerim el-Muğayli aracılığıyla bu bölgeye girmiştir ve zamanla da *el-Kadiriyyetu'l-Fadiliyye* ve *el-Kadiriyyetu'l-Bekaiyye* olmak üzere iki büyük kola ayrılmıştır. Bunların dışında Şazeliye tarikatının bir kolu olan Ğazafiyye'nin de Moritanya'da önemli bir müntesibi vardır.¹⁴

2009 rakamlarına göre gayri safi milli hasılası 2000 dolar civarında olan Moritanya'nın %46'sı fakirlik sınırının altında yaşamaktadır. %20'si günlük 1.25 doların altında gelir elde etmektedir. Afrika'nın en fakir ülkelerinden biri olan Moritanya ekonomisi, büyük oranda balıkçılık, tarım ve hayvancılık ile madencilğe dayanmaktadır. Döviz girdilerinin yüzde sekseni demir madeni ile balıkçılıktan elde edilmektedir.¹⁵ Tarımın son derece sınırlı olduğu Moritanya'da, Senegal nehri etrafında kısmi bir ziraat yapılabilmektedir. Burada pirinç, darı, mısır, hurma ve sorgun yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra ülkede hayvancılık da yapılmaktadır. Çoğunlukla çöl olması hasebiyle de deve yetiştirilmektedir.¹⁶ Ancak yanı sıra sığır ve küçükbaş hayvan üretimi de yapılmaktadır. 650 km sahile sahip olan Moritanya balık açısından dünyanın en zengin bölgelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Zaten ihracatının büyük bir kısmını bu kalemden yapmaktadır. Nitekim 2008'de 195.000 ton; 2009'de 179.000 ton balık ihraç edilmiştir.¹⁷ Ülke, madencilikten sonra ülke gelirinin en büyük kısmını, işte bu balıkçılıktan sağlanmaktadır. Bu nedenle *Sayd ve İktisad el-Bahrî* yani *Av ve Deniz Ekonomisi* adıyla bir de bakanlık kurulmuştur.

1971 yılından itibaren Ekcucet bölgesinin batısında Kalbu'l-Furn bölgesinde zengin bakır madenleri keşfedilmiştir. Önceleri bazı Avrupalı şirketler tarafından işletilen bu madenler 1981 yılından itibaren devlet tarafından kurulan ve bazı Arap iş adamları tarafından da finanse edilen şirketler aracılığıyla işletilmeye başlanmıştır. Bu madenlerin dışında tuz, Senegal Nehrine yakın Bûfâl bölgesinde fosfat yatakları da bulunmaktadır. En önemlisi Moritanya'da 2001 yılında petrol bulunmuş ve işletilmeye başlanmıştır. Nitekim 2006 yılında petrol üreten

14 Salim, 229-236.

15 Moritanya'nın Diyetu'l-Cull, Zuveyrât, Ekcûcet, Keris, Zumûr bölgeleri ile Kuzey Doğu bölgelerinin bazısında zengin demir yatakları bulunmaktadır.

16 Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, *Moritanya Ülke Bülteni*, yıl: 2011, s. 2-3.

17 Bkz. Fuad Ferhavî, *Moritanya: Afrika'da Yükselen Güçlerin Az Gelişmiş Bölge Devletleri ile İlişki Biçimi Türkiye ve Çin, USAK Raporu Nisan 2013*, Ankara 2013, s. 17.

ülkeler listesine girmeyi başarmıştır. Hatta aynı yıl 30.000 varilin üzerinde petrol üretimi gerçekleşmiştir.¹⁸ Gaz yataklarına sahip olduğu da düşünülmektedir. Ancak henüz gaz üretimine başlanmamıştır. Petrol ve Gaz girdilerinin ülkenin kaderini hızla değiştirmesi beklenmektedir.

Senegal Nehri bir taraftan Moritanya'nın tarım sahasına su sağlarken diğer taraftan üzerinde kurulan hidro elektrik santral aracılığıyla ülkeye elektrik tedarik etmektedir. Bir başka ifadeyle Moritanya kendi elektriğini Senegal Nehri üzerine kurduğu baraj aracılığıyla kendisi üretmektedir.¹⁹

Ülkede ulaşım ciddi sorun teşkil etmektedir. Bağımsızlıktan sonra her ne kadar yol yapımına ağırlık vermeye başlanmışsa da ülkenin fakir olması her tarafa yol yapabilmeyi mümkün kılmamaktadır. Ülkenin zengin maden yatakları ile liman bölgesi arasında Fransız sömürgeci döneminden kalma 670 kilometrelik bir demiryolu ağı mevcuttur. Son yıllarda buna 40 kmlik bir bölüm daha ilave edilmiştir.

Moritanya'da uydudan alınabilen bir tek resmi televizyon kanalı bulunmaktadır. Ülke çöl ile kuşatıldığı için tarihi yerlere de sahip olduğu söylenemez. Atâr şehri ile Şecincâti kentinde bazı tarihi mescitler ile evlerin bulunduğu ifade edilmesine rağmen yol şebekelerinin düzgün olmayışı turizmi henüz cazip hale getirememiştir.

Devletin resmi adı İslâm cumhuriyeti olmakla birlikte İslâm kanunları uygulanmadığı gibi bu din-i mubine biraz da mesafeli durulmaktadır. Bir başka ifadeyle Fransa'nın egemenliğinde kalan birçok ülkede olduğu gibi katı Fransız tipi laikliği benimsediği için dinin görünür olmasına müsaade edilmemektedir.

Çok ciddi sosyal sorunlar yaşayan Moritanya'da kölelik hala varlığını korumaktadır. Devlet bu konu ile uğraşıyor olmasına rağmen maalesef önüne geçmeyi başaramamıştır.²⁰ Kimi verilere göre ülkenin yaklaşık yüzde onu ya köledir veya köle kökenlidir. Fakirlik, işsizlik gibi birçok sorun Moritanya'nın geleceğini tehdit etmektedir. Bununla beraber bu kardeş ülkenin en önemli zenginliklerinden biri sahip olduğu genç nüfustur.

Moritanya Tarihinden Bir Kesit

Arap coğrafyacıları tarafından Gane, Tekrur ve Şinkit olmak üzere üçe taksim edilerek incelenen Moritanya, miladi üçüncü asırdan itibaren Emaziğlerin egemenlik alanı içerisinde yer almıştır.²¹ Buraya

18 Bkz. Fuad Ferhavî, 21.

19 Bkz. bkz. Muhammed Muhtar Vuld Abâh, 22 vd.

20 Bkz. Vâil b. Ferec, "el-İstirkâk fi Moritanya veki'un merirun leyse asiyyen ale'l-mualece", *el-Arab Gazetesi*, yıl: 37, sayı 9687, tarih ve yer: 22/09/2014 Londra, s. 6.

21 Henry Thirlwall Norris, "Moritanya: II. Tarih", *DİA*, İstanbul 2005, XXX, 292.

İslam'ın ne zaman girdiği kesin olarak bilinmemekle beraber Emeviler döneminde girdiği kabul edilmiştir. Kimi kaynaklar bunu Ukbe b. Nafi'in 62/682 yılında Sûs el-Aksa bölgesini fethine kadar götürürken, kimi kaynaklar ise hadisenin Hişam b. Abulmelik (105-125/724-743) döneminde gerçekleştiğini söylemektedirler. Bunlara göre Vargıla Vadisi'nde meskûn halkın İslam'ı kabul etmesiyle Moritanya'nın tamamına İslam Dini yayılmaya başlanmıştır. Ancak genel kabul gören ise bölgenin Emevilerin son döneminde yani Hişam b. Abdulmelik döneminde İslamlaştığıdır. Hatta bu rivayetler İslam dininin neden Nafi' b. Malik döneminde bölgeye girdiğinin söylendiğini de ortaya koymaktadır: Batı Afrika, Sahra bölgesi ve Biladu Mülessim'in denilen Moritanya, Sûs el-Aksa kentinden fethedilmiştir. Sus ise az önce ifade ettiğim gibi Ukbe b. Nafi' döneminde İslam topraklarına katılmıştır. Dolayısıyla bu durum kimi kaynaklar tarafından fethin daha erken bir döneme yerleştirilmesine neden olmuştur.²² İkinci bir nedeni ise İslam Dini'nin Afrika'nın içlerine Ukbe b. Nafi'in ahfadından Habib b. Ubeyde b. Ukbe ile oğlu Abdurrahman tarafından düzenlenen akınlarla yayılmış olmasıdır. Hatta özellikle Abdurrahman b. Habib b. Ubeyde b. Ukbe tarafından Afrika'nın içlerinde, başta kervan güzergâhlarının üzerinde olmak üzere, birçok kuyunun kazılması halkın hoşnutluğuna neden olmuş ve İslamlaşmanın hızlanmasına aracılık etmiştir.²³ İşte bütün bunlar bölgeye İslam dininin olduğundan daha erken bir dönemde Moritanya bölgesine girdiğinin söylenmesine sebebiyet vermiştir.

Kaynakların ifadesine göre bölge Emevilerin Sûs el-Aksa valisi İsmail b. Abdullah b. el-Habhab (h.123/) döneminde el-Müşterî b. Esved komutasındaki Müslüman askerler, Batı Afrika bölgesine yirmi dolayında akın gerçekleştirerek Senegal Nehrine kadar olan bölgelerin tamamını fethetmeyi başarmıştır. Bu durum bile Moritanya bölgesinin Emevilerin son döneminde Sûs'tan gelen ve çoğunluğunu Emaziğlerin (Berberi) oluşturduğu askerler tarafından fethedildiğini söylemeyi mümkün kılmaktadır.²⁴ Ancak İslam'ın Sahra'nın iç kısmına ise İbadiye kökenli tacirler aracılığıyla girdiği bilinmektedir.²⁵

İdrisiler döneminde Emaziğ kökenli Lemtune kabilesinin riyasetinde Senhace kabilesinin diğer kolları arasında bir ittifak oluşmuştur. Bu güçlü birlik İdrisilerden de destek alarak Gana imparatorluğu ile mücadele etmiş, Murabıtların kuruluşuna zemin hazırlamıştır. Bilindiği gibi Murabıtlar Moritanya'da doğmuş, Kuzey Afrika'nın büyük bir kısmını hakimiyeti altına almış, uzun süre Endülüs'e de egemen

22 Bkz. Salim, 41.

23 Bkz. Hamahullah Vuld Salim, 43.

24 Bkz. Hamahullah Vuld Salim, 43.

25 Bkz. Katherine Taine Cheikh, 1.

olmuştur.²⁶ Murabıtlara özel isim olan "ribat ve murabıtlık" kavramları günümüzde hala Afrika'da yaşamaktadır.²⁷ Dahası bu gün Moritanya'da varlığını koruyan mahdaralara –bunlara daha sonra değineceğim- Murabıtlar tarafından geliştirilen zaviye veya ribat sisteminin bir devamı olarak bakılmaktadır. Murabıtlar döneminde bu bölgeye aynı zamanda Maliki Mezhebi de yayılmıştır. Bu vesileyle başta Moritanya olmak üzere Afrika'nın büyük bir kısmı Maliki mezhebini kabul etmiştir. Hatta bugün yoğun olarak Moritanya'da karşılaşılan Tasavvufi ekollerin de kökenin Murabıtlar olduğu sanılmaktadır.

Moritanya XIII yüzyıldan itibaren Merini krallığının bir parçası haline gelmiştir.²⁸ Yaklaşık olarak iki yüz yıl Meriniler tarafından idare edilen Moritanya, daha sonra Mısır dolaylarından gelen Arap Kabilelerinden Hassanilerin hakimiyetine girmiştir.²⁹ Fas emirleri ile gayet iyi ilişkiler geliştirdikleri kaydedilen Hasaniler döneminden itibaren Moritanya bölgesinde adına *İmarat el-Kubra* denilen ve yarı bağımsız devletçikler neşet etmiştir. Berâkine, Buvayide, Terârize, Yahya b. Osmanoğulları, İdevğiş, Şerâtî devletçiklerini bunlara örnek olarak zikredebiliriz.³⁰ Merkezi hükümetlerin zayıfladığı dönemlerde Endülüs'teki *Mulukü't-Tevâif*e benzer bir görüntü arzeden bu yapılar Fransızların bölgeye gelişlerine kadar varlıklarını korudukları gibi birbirlerine karşı amansız savaşlar da yürütmüşlerdir. İdevğiş ile Sidî Mahmud ailesi arasında 1822 yılında başlayan 1854 yılına kadar onlarca yıl devam eden savaşı örnek olarak verebiliriz.³¹ Bu durumun Fransızların bölgeyi daha kolay ele geçirmekte etkili olduğunda hiç kuşku yoktur.

1854 yılında Fransızların hâkimiyetine giren Moritanya, yaklaşık ikiyüz yıl onların egemenliğinde kalmıştır. Bu dönemde Müslümanların karşı karşıya kaldıkları baskı ve zulümden bizar olan Moritanyalıların ülkelerini terk ettikleri, çeşitli yerlere yerleştikleri kaydedilmektedir. Bu bağlamda Anadolu'ya yerleşen Moritanyalı ailelerin de bulunduğu ifade edilmektedir.³² 1950 yılından itibaren bağımsızlık talepleri artmaya başlayan Moritanya, ancak on yıl sonra yani 28 Kasım 1960 yılında Fransa'dan bağımsızlığını elde etmeyi başarmıştır. Bir yıl sonra anayasasını oluşturarak Birleşmiş Milletlere üye olmuştur. Anayasasında İslam Dini'ni resmi din olarak ilan etmiş ve devlet başkanı olma şartını Müslüman olmaya bağlamıştır.

26 Murabıtların kuruluşu ile ilgili geniş bilgi için bkz. Adnan Adıgüzel, "Abdullah b. Yasin ve Murabıtlar Hareketi", *İslami İlimler Dergisi*, Çorum 2012, cilt: VII, ss.49-67.

27 İçinde Moritanya'nın da bulunduğu Afrika'daki murabıtlar ile ilgili bilgi için bkz. Vincent Monteill, "Günümüz Afrika'sında Murabıtlık ve Murabıtlar", (trc: Kadir Özköse), *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, cilt II, sayı 5, Ankara 2001, ss.217-232.

28 Bkz. Salim, 164.

29 Bkz. Salim, 165.

30 Ayrıntılı bilgi için bkz. Sâlim, 310 vd.

31 Bu savaşla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Sâlim, 319 vd.

32 Bkz. Fuad Ferhavi, 11.

Aynı yıl içerisinde Muhtar Vuld Dadah devlet başkanı seçilmiştir. 1966 yılında ikinci kez devlet başkanı seçilen Vuld Dadah döneminde Arapça, Fransızcanın yanında zorunlu eğitim dili olarak kabul edilmesinden sonra Arap kökenli Hasaniler³³ ile ülkenin yüzde yirmisini oluşturan Siyahiler (Zunuc) arasında ilk mücadeleler başlamıştır. 1973 yılında Arap Birliğine üye olan Moritanya, 1975 yılında Sahra'nın yarısını hâkimiyeti altına alarak ve Vadiu'z-Zeheb'de bulunan Teyris'i on üçüncü vilayeti olarak ilan etmiştir. Ancak ileriki yıllarda Batı Sahra'dan çekilmek zorunda kalmıştır.

Moritanya bağımsızlığını kazandıktan sonra ilk askeri darbeye 1978 yılında şahit olmuştur. Ülkeyi kesintisiz yirmi bir yıl idare eden Muhtar Vuld Dadah, görevden uzaklaştırılarak Mustafa b. Muhammed es-Salik iktidara getirilmiştir. 1979 yılında önce Ahmed Vuld Yusuf, daha sonra Muhammed Mahmud Vuld Ahmed askeri heyetin başına getirilmiştir. 1980 yılında Mahmud Hona Vuld Hidale, Muhammed Mahmud'u askeri yapının başından uzaklaştırmıştır. 1984 yılında Mahmud Hona Vuld Hidale askeri ihtilalle görevden uzaklaştırılarak yerine Muaviye Vuld Seyid Ahmed getirilmiştir. 1986 yılında ülkede bir taraftan demokrasi adına önemli bir kazanım olan ilk belediye seçimleri yapılırken diğer taraftan komşu Senegal ile sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Her iki ülkede bir diğerinin vatandaşlarına yönelik katliamlar yaşanmış ve iki ülkenin ilişkileri kesilmiştir.

Devlet başkanı Muaviye tarafından 1991 yılında yeni anayasa ilan edilmiş, demokratik partilerin kurulmasına izin verilmiştir. 1992 yılında yapılan seçimde Muaviye geçerli oyların %62 sini alarak devlet başkanı seçilmiştir.

En uzun görev yapanlardan biri olan Vuld Sidi Ahmed Taya'nın iktidarına Ali Muhammed Fall tarafından düzenlenen askeri darbe ile 2005 yılında son verilmiştir. Ali Muhammed, vadettiği gibi ülkeyi hızla demokrasiye taşımaya çalışmış ve düzenlenen seçimde aday olmamıştır. Nitekim on dokuz ay kadar süren bu geçiş sürecinden sonra 2006 yılında parlamento seçimleri, 2007 yılında ise başkanlık seçimi gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerde Sidi Vuld Şeyh Abdullahi devlet başkanı seçilmiştir. Ancak askeri darbeler geleneği bozulmamış ve General Muhammed Vuld Abdulaziz tarafından 6 Ağustos 2008 tarihinde yeni bir askeri darbe gerçekleştirilmiştir. 2008-2009 yılları arasında ikinci demokratik geçiş süreci yaşanmış olup 18 Temmuz 2009 tarihinde Muhammed Vuld Abdulaziz devlet başkanı seçilmiş ve

33 Hasaniler, Hasan b. Muhammed b. Mutahhar b. Akil'in soyundan olup nesepler Cafer et-Tayyar'a dayanmakta geldikleri ve Haşimoğullarından oldukları ifade edilmektedir. Hicri yedinci ve sekizinci asırlarda Mısır tarafından Moritanya'ya geldikleri kabul edilmektedir. Bu gün Moritanya'nın en önemli kitlesini oluşturmakta olup kendilerine ait adına "Hase-niyye" denilen bir Arapça lehçe konuşmaktadırlar. Bkz. Salim, 161 vd.

11 Ağustos 2009'da hükümeti kurmuştur. Adı geçen başkan hala bu görevini sürdürmektedir.

Moritanya Seyahatimiz

2 Ekim 2014 tarihinde öğle vakti 13:45 uçağıyla İstanbul Atatürk havalimanında yukarıda hakkında bilgi verdiğimiz Moritanya İslam Cumhuriyeti'nin başkenti Nevakşot'a doğru yola çıktık. Sekiz saatlik bir uçuştan sonra uluslararası Nevakşot Havalimanına indik. Bizi bırakan uçak ise Senegal'in başkenti Daka'ya doğru yolculuğuna devam etti. Havaalanındaki tek uçak bizimki olunca buranın çok canlı bir alan olmadığını, dolayısıyla kısa süre içerisinde pasaporttan geçeceğimizi düşünmüş, biraz da rahatlamışım. Ancak durum beklediğim gibi olmadı.

Bizi havaalanından aslen Moritanya'nın Fas sınırına yakın bir bölgesinden olan Muhammed Bey karşıladı. Faslılara benzerliğini söylediğimde bana dedelerinin Fransızlarla savaşmak üzere Fas'tan geldiklerini söyledi. Çok düzgün bir Arapça'ya sahip olan Muhammed, eğitimini de Fas'ta almıştı. Fas'ın güzel kentlerinden biri olan Miknes'te matematik okumuş, daha sonra da Rabat'ın en güzel üniversitelerinden biri olan Beşinci Muhammed Üniversitesi'nde İstatistik sahasında yüksek lisans yaparak Moritanya'ya dönmüştü. O bunları anlatırken Fas'la ilgili anılarım canlanmaya başladı ve Şevket KOTAN hoca ile birlikte geçen sene İstanbul Üniversitesi adına akademik bir araştırma yapmak için gittiğimiz bu ülke ile buranın en önemli yüksek eğitim kurumu olan Beşinci Muhammed Üniversitesi gözlerimin önüne geldi. Özellikle de Üniversitenin hocalarından Muhammed Âbid el-Cabiriyi düşündüm. Fas'a gittiğimizde onun adı verilen bölümleri gezmiş, üniversite yetkilileri ile görüşmüş ve Dirasat el-Ulya'nın müdürü Bu Sâlimi (Ebu Salimî) hocaya Tanca'daki evinde misafir olmuştuk. Hoca bize Faslıların Cuma günleri yedikleri geleneksel Kuskus yemeği ikram etmiş, arkasından da âlimler birliğine götürmüş, başkanı ile tanıştırmıştı. Başkanın Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bendenizin hocalarına da uzun yıllar üstatlık yapan Muhammed et-Tancî hocanın yeğeni olduğunu öğrenmiş çok şaşırmıştık. Bütün bunları bir kez daha hatırlayarak Nevakşot'un merkezinde bulunan otelimize doğru yol aldık. Otel mihmandarımız olan **Cemiyetu'l-Hayr** ile aynı düşünce dünyasına sahip Abdurrahman Bey'e ait idi. Otel iyi bir yer olmasa da Abdurrahman Bey'in güler yüzü, dost tavrı, kardeşçe duruşunun bize adeta uzakta bir ülkede değil, kendi memleketimizde olduğumuzu hatırlattı. Adımı sorduklarında Muhammed Mahfuz deyince yüzlerine yayılan geniş tebessüm ve arkasından "*Naam ante Moritanî, lenne Mahfuz ismun min esmai Moritanya: Evet sen Moritanlısın zira Mahfuz Moritanyalılara ait olan isimlerden bir tanesi*" demelerinin beni ziya-

desiyle memnun ettiğini, ümmetin bir parçası olarak kendimi hissetmemi sağladığını ifade etmeliyim. Bir kez daha bu ismi koyduğu için rahmetli babama dua ederken yıllar önce kaldığım Mısır'da da benzer şeyler yaşadığım aklıma geliyor.

Ancak akşam saatlerinde Moritanya'ya ulaşabildiğimiz için günü dinlenmeye ayırdık. Muhammed Bey'den ertesi sabahki program için bilgiler aldıktan sonra istirahat çekildik. Sabah saat dört civarında ezan sesi ile uyandım. Odamda bulunan kül tablasının kokusunun beni ne kadar rahatsız ettiğini o an fark ettim, leş gibi kokan tabağı odanın dışına atarken rabbime beni bu illetten on beş yıl önce kurtardığı için bir kez daha şükrettim. Sabah ezanından sonra müthiş bir Kur'an tilaveti duyunca namaza gitmediğime çok hayıflandım. Ancak bir gün sonra karisinden dinleyemediğim için hayıflandığım kıraatin kasetçalardan okunduğunu öğrenince biraz hayal kırıklığına uğradım. İlk ezandan iki saat sonra sabah namazını kılınca uykum kaçtı, artık uyuyamadım. Türkiye'den gelince galeta ekmeği, zeytin ve peynirden oluşan nevalemi de getirmiştik. Dolayısıyla azağımızı alarak dostlarla birlikte kahvaltıya oturduk. Daha sonra Muhammed Bey, gelip bizi aldı, **Cemiyetu'l-Hayr**'a doğru yola çıktık. Cemiyette bizi Genel başkan Ahmet Tahir Bey ile Genel sekreter karşıladılar. Ekibimize bir taraftan kurban bayramı süresince icra edeceğimiz program hakkında bilgi verdiler, diğer taraftan da kuruluşlarını tanıttılar. Kendilerine ait mescitlerin bulunduğu bahsettiler. Keza İHH ile birlikte yetim programını yürüttüklerini anlattılar,³⁴ yanı sıra başta Deniz Feneri, Can Suyu Derneği ve Avrupa Milli Görüş'ün yardım teşkilatı olan Hasene ile birlikte kurban işlerini organize ettiklerini söylediler. Bu arada cemiyetin İhvanı Müslimin'e yakın düşünceleri olan bir teşkilat olduğunu öğrenince çok mutlu olduğumu ifade etmeliyim. Zira her ne kadar İsrail ile yandaşları ve Batı'nın hoşuna gitmese de köşelere savrulmayan İslam anlayışının hala İhvan tarafından temsil edildiğini söylemeliyim. 1928 yılında rahmetli Hasan el-Benna tarafından kurulan bu teşkilat 1930 yılında ilk kez Suriye'de organize olmuştu. Daha sonra Filistin, Ürdün, Kuzey Afrika'nın tamamına yayılmış, İslami bir bilinç, farkındalık, ümmet şuurunun doğmasına ve yayılmasına ciddi katkı sağlamıştı. Bu gün Fas, Tunus, Sudan ve Gazze şeridinde iktidarda olan yönetimler İhvan'dan istifade edenlerden oluşmaktadır. Mısır'da bunca zulme, katliama, dışlanmaya, öteki ilan edilmelerine rağmen hala "*vasatiye*" yani uçlara savrulmamayı savunuyor olmaları bile takdir edilmeleri ve desteklenmeleri için yeterli bir nedendir. Fakat Vahdettin İnce'nin ifadesiyle "küresel 28 Şubat'ın bir parçası olan" İŞİD (DAAŞ) gibi marjinal

34 İHH birçok ülkede yetim programları yürütmektedir. Moritanya'da bunlardan biridir. İHH'nın yetim programları yürüttükleri ilkeler için bkz. İHH İnsani Yardım Vakfı, 2014 *Yetim Dayanışma Günleri Projeleri: 16-31 Mart, İstanbul 2014.*

gruplar, küresel ajandalarını gerçekleştirmeye çalışan İslam düşmanlarının daha çok hoşuna gittiği için desteklenmekte ve palazlanmaları için katkı sağlanmaktadır.³⁵ Belli bir kıvama geldiğine inanılınca da onların üzerinden ümmetin tamamını, hatta İslam'ın bizzat kendisini cezalandırmak için harekete geçilmektedir, üstelik İslam ülkelerinin bütünü de bu gizli ajandalarının bir parçası haline getirmek için gayret sarf etmekte, kabul etmeyenler ise teröre destek verenler şeklinde kategorize edilmektedir. Oysaki Moritanya'da gördüğümüz dostlar da dâhil olmak üzere İhvan'a yakın olanların tamamı ümmet şuuru ve ümmet bilinci ile hareket etmekte, ümmetin yarasını sarmak için bir mücadele içerisinde olmaktadır. Bu vesileyle bu harekete emeği geçen başta rahmetli Hasan el-Benna, Abdulkadir Udeh, Seyyid Kutup olmak üzere bütün şehitlerini rahmetle anmadan geçemem.

Konu buraya gelmişken Moritanya'daki İslamî hareketlerle ilgili de kısa bilgi vermek istiyorum. Yukarıda bir vesileyle ifade ettiğim gibi Moritanya aslında geleneksel bir yapı arz ettiği için, katı bir Fransız sömürgesi dönemi yaşamış olmasına rağmen kökenleriyle bağı tamamen koparmamıştır. Nitekim daha sonra hakkında bilgi vereceğim mahdararalar ile tasavvufî akımlar, Moritanya halkını bir taraftan Fransız Sömürgesine karşı diri tutmuş, diğer taraftan da köklerine bağlı kalmalarını sağlamıştır. Bununla birlikte Fransa bu topraklar üzerinde kendisine bağlı bir kitle yaratmayı da başarmıştır. Oran itibarıyla küçük bir kitle olsa da iktidar onların elinde olduğu için hep güçlü görünmüşlerdir. Öyle ki 1959 yılında, Fransa Afrika kıtasına bağımsızlık vermeği düşündüğü dönemlerde, bu kitle Fransız Milletler Topluluğu içerisinde kalmayı arzulamıştır. 1960 yılında bağımsızlığını kazandığında da katı Fransız Laikliği ile birlikte Fransa'nın paralelinde bir politika izlemeyi benimsemiştir. Nitekim adı İslam Cumhuriyeti olsa da İslamî tabanlı bir yapının oluşmasına izin verilmemiştir.

Yahya Ebû Zekerıyya'nın verdiği bilgilere göre Moritanya'da bulunan İslamî hareketlerin geçmişi altmışların ikinci yarısına dayanmaktadır. Daha çok da Moritanya dışındaki İslamî hareketlerden etkilenmişlerdir. Seyyid Kutup, Ebu'l-A'la el-Mevdudî, Malik b. Nebi ve Raşid el-Ğanuşi bu bölgeyi en çok etkileyen mütefekkirler arasında yer almaktadır. Ancak Moritanyalı yöneticilerin İslamî hareketleri yasaklaması ve özellikle İslamî hassasiyetlere sahip partilerin kuruluşuna izin vermemesi Moritanya'da kendisine özgü bir dinî yapının oluşmasına da mani olmuştur. İslamî hareket üçe taksim olmuştur.

1- *Selefler*: Bilindiği gibi selefler İslam âleminin bütününde Kadim Selefiye, Suud Selefiyesi ve Cihadî Selefler olmak üzere üçe bölünmüş

35 Bkz. Vahdettin İnce "Küresel 28 Şubat'ın Acizmendileri İŞİD", Yeni Şafak Gazetesi 09 Ekim 2014.

vaziyettedir. Moritanya sahip olduğu tasavvufi arka plandan dolayı, tasavvufa karşı olan Suud Selefiliği ile Cihadî selefiliğe mesafelidir. Bir başka ifadeyle tasavvuf bu bölgelerde cihadî selefiliğin yayılmasının önüne geçmiştir. Bunun yerine daha çok kadim sefeliflik denilen sahabe ve tabiin dönemlerinde yaşayan Müslümanların dinî duruşunu özleyen anlayış savunulmuştur. Bu selefi ekibe *el-Cemiyetu's-Sekafiyeti'l-İslamiyye* denilmekte olup içlerinde Muhammed Fadıl, Muhammed Muhtar Kaki gibi tanınmış şahsiyetler de vardır. Başkent Nevakşut ve Nevazibu gibi büyük kentlerde büyük bir etkinliği bulunan bu ekip daha çok kültürel çalışmalarla tebarüz etmiştir. Moritanya'da sefilelerin kendilerine özgü partileri bulunmamaktadır. Organize bir yapı olmamakla beraber başta *Hizb el-Cumhuriyyi'd-Demokrati* olmak üzere değişik partilerin içerisinde, bu partileri içerden yönlendirme gibi bir çabanın içerisinde olanları vardır. Ancak çoğunlukla siyasî atmosferin dışında okullarda, cemiyetlerde ve camilerde İslam'ı anlatmaya çalışmaktadırlar.

2- *et-Teyyâr el-İslamî*: Daha çok Tunuslu mütefekkir Gannuşî ile Sudanlı mütefekkir Hasan Turabî'den etkilenmiş ve onların çizgisinde bir yol takip etmişlerdir. Bu düşünce akımı kendisini bir öncekilerden, İslamî net bir hedeflerinin olduğunu göstererek, ayırmaya çalışmaktadır. Bu düşünce akımına mensup olan en önemli şahsiyet ise Bumiyye Vuld Ebyâh'tır. Daha çok camiler ile okulları hedef olarak seçmiş, oralarda düşüncelerini anlatmaya çalışmaktadırlar. Bunlara ait organize bir yapı olmadığı gibi kendilerine ait, radyo, gazete ve dergiler de bulunmamaktadır. Çoğunluk itibarıyla Başkentte yoğunlaşmış olsalar da ülkenin her tarafında taraftarları bulunmaktadır.

3- *Hasim*: İslamî hareketin üçüncü parçasını oluşturan *Hasim*, bir öncekilere göre daha aktiftir. *Hasim* kelimesi *Hareketu'l-İslamiyyeti'l-Moritaniyye*'nin kısaltılmışıdır. Ülke içerisinde hareket daha çok kısaltılmış haliyle tanınmaktadır. Bu hareket daha çok yetmişlerin sonunda kendini göstermeye başlamış ve hareket tarzı olarak Humeynî'den oldukça etkilenmiştir. Hareketin başlangıç yıllarında daha çok Seyyid Kutup ve Hasan el-Bennâ gibi İhvan'ın ideologları ve yöneticileri ile Pakistan'daki *Cemaat-i İsmaiyye'den Ebu'l-A'la el-Mevdudî*den etkilenmiş olmakla birlikte İran devriminden sonra Humeynî, Muhammed Bakır es-Sadr ve Ali Şeriatî'nin eserlerini de okumaya başlamışlardır. Hareketin lideri olan Muhammed Vuld Abdullah, bir akedemisyen olup Nevakşut Üniversitesinin hocalarındandır. *Moritanya İslam Hareketi* daha sonra devlet ile ilişkilerinin nasıl olması gerektiği hususunda ikiye bölünmüştür.³⁶

Ancak bir kez daha ifade etmeliyim ki Moritanya'daki İslam anlayışı daha çok tasavvufi temayülldür. Tasavvuf ise son zamanlarda deği-

36 Bkz. Yahya Ebu Zekeriyya, agm.

şime uğramış olsa da temelde zühdü, aza kanaat getirmeyi, dünyadan el etek çekmeği ve elindeki ile yetinmeyi öğretmektedir. Bu da fakirlikle boğuşan Moritanya halkının yaşam biçimine daha uygundur. Dolayısıyla Moritanya halkı siyasi temayüllere sahip bir din algısına çok fazla meyilememektedir. Bununla birlikte bu hareketlerin varlığı da bir realiteyi ifade etmektedir. Nitekim *İhvanu Müslimîn* de son dönemlerde giderek güçlenmiştir. Muhtar Vuld Muhammed'in 26 Haziran 2014 tarihinde *Ahbar* gazetesine yazdığı "*Moritanya: Kaynaklarının Kurutulmasından Sonra İhvan'ın İlk*

Kongresi" başlıklı yazısında da ifade ettiği gibi devlet her ne kadar İhvan'ı yasaklamış, mali kaynaklarının önemli bir kısmına el koymuş olsa da hala güçlü bir şekilde varlığını sürdürmekte ve daha çok da hayır kuruluşları ve fakir fukaraya yardım dağıtarak hem görünür hale gelmekte hem de etkisini artırmaktadır.³⁷ İHH'nın partneri olan Cemiyetü'l-Hayr da bu müesseselerden biri olarak bilinmektedir.

Moritanya'ya gitmişken Türkiye Büyük Elçiliği'ne uğramadan dönmek istemedik. Bu vesileyle elçiliğe gittik. Büyükelçi Kurban bayramı nedeniyle Türkiye'de bulunuyor idi. Üçüncü katip ile dinî ateşe vardı. Onlarla görüştük. Dinî ateşle bazı toplantıların yanı sıra birlikte hacda da bulunduğumuz için beni tanıdı, ancak bunları hatırlatmayınca kadar kendisini tanıyamadığım için biraz üzüldüm. Özlediğimiz Türk çayını içerken Moritanya ile ilgili tatlı bir sohbete de tutuştuk. Onlardan aldığımız bilgiye göre dört milyon nüfusu olan Moritanyalıların büyük bir kısmı şehirlerde oturmakla birlikte önemli bir kısmı da çöllerde ikamet etmektedir. Bu dört milyonun neredeyse yarısına yakını yani bir buçuk milyonu başkentte yaşamaktadır.

Moritanya okur-yazar oranı itibariyle dünyanın geri kalan ülkelere biridir. Nitekim okur-yazar oranı yüzde ellinin çok az üstündedir. Bağımsızlıktan sonra büyük şehirlerde okullar inşa edilmesiyle buralarda okur-yazar oranı yükselse de önemli bir kısmı hala köle olması ve de göçebeliğin hala varlığını koruması bu oranın daha da yükselmesine mani olmaktadır. Dahası eğitim dilinin Fransızca ve Arapça olması ve halkın önemli bir kesimi tarafından Fransızca ile birlikte eğitim dili olan Fasih Arapça'nın bilinmiyor olması da eğitim önündeki handikaplar arasında yer almaktadır. Yukarıda da ifade ettiğim gibi Halk Arapça'nın mahalli bir lehçesi olan Haseniye'yi konuşmaktadır.³⁸ Büyük şehirlerin dışında ortaokul ve lise de çok yaygın değildir.

Üniversite eğitimine gelince ülkede biri özel olmak üzere üç tane üniversite bulunmaktadır. Tamamı başkentte olan bu üniversitelerin

37 Bkz. el-Muhtar Vuld Muhammed, "Moritanya: Evelu Mu'temerin Li'l-İhvan Ba'de Tecfifi Menabiha", *el-Ahbâr*, sayı: 3328, 26 Haziran perşembe 2014.

38 Bkz. Moritanya'ya ait olan bu lehçe hakkında geniş bilgi için bkz. Muhammed Muhtar Vuld Abâh, 15 vd.

en büyüğü Nevakşot Üniversitesi yani **Câmiatu Nevakşot'tur**. Üniversite 1981 yılında kurulmuş olup 14.000 öğrencisi bulunmaktadır. Üniversitede *Kulliyetü Adab ve Ulum el-İnsaniyye* (Edebiyat ve Beşeri Bilimler Fakültesi), *Kulliyetu'l-Ulûm ve Tekenniyât* (Fen ve Teknik Bilimler Fakültesi), *Kulliyetu'l-Ulûm el-Kannuniyye ve'l-İktisadiyye* (Hukuk ve İktisat Bilimleri Fakültesi), *Kulliyet't-Tıb* (Tıp Fakültesi) bulunmaktadır. Bu fakültelerin yanında bir de *Merkezu Da'dm et-Tedris el-Luğati'l-Hayye* (Yaşayan Dilleri Öğrenmeye Destek Merkezi) adında bir de dil merkezi bulunmaktadır. En fazla öğrencinin bulunduğu Edebiyat fakültesinde felsefe ve sosyoloji, Arap Dili ve Edebiyatı, Tarih, Fransız Dili, Coğrafya ve Kütüphanecilik, Arşiv ve Belge bölümleri bulunmaktadır. Ancak başta Tıp Fakültesi olmak üzere bahis mevzuu fakültelerin çoğu son dönemlerde kurulmuştur. Başkent dışında ise herhangi bir yüksek eğitim kurumu bulunmamaktadır. Moritanyalı öğrencilerden bazıları başta komşu ülkeler olan Fas ve Senegal olmak üzere diğer ülkelere de eğitim amaçlı gitmektedirler. Yine elit insanlardan bazıları çocuklarını Fransa'da okutmaktadırlar.

Eğitim sektörü demişken biraz da mahdaralardan bahsetmek istiyorum. Mahdara veya mahzara yani derslerin verildiği mekân anlamında medreseler için kullanılan bir kavramdır.³⁹ Bu kavram bu bölgelerde önemli bir müesseseye için kullanılmaktadır. Bu müesseseler ilkökul çağında bulunan ve Kur'an tedris etmeye başlayan bir çocuk ile muallim olma yaşına gelmiş ve tedrisini tamamlamak üzere olan bir hoca adayını aynı çatı altında toplayan kurumlardır. Buralarda bir tek hoca efendi tarafından dersler verilmekte olup eğitim meccanen devam etmektedir.⁴⁰ Bu kurumların en önemli özelliği ise kadim dönemde bir mekâna bağlı bir başka ifadeyle sabit olmayışlarıydı. Çöl şartlarında kurulduğu için aynen sair göçebeler gibi yağmuru takip ederek bir mekândan bir başkasına intikal edilerek dolaşılırdı.⁴¹ İlk dönem İslam tarihi kaynaklarımızda eğitim müesseseleri sayılırken çöller de ta'dad edilmektedir. Çöllerin nasıl olur da bir eğitim kurumu olduğunu anlamakta zorlanıyordum. Moritanya'yı görünce aslında benzer bir sistemin erken dönemden itibaren bu şekilde uygulandığını düşünmeye başladım. Bir başka ifadeyle, büyük bir ihtimalle İslam öncesi dönemde de sadece belli kabileler kendilerini çocuk eğitimin adamış ve şehirlerden alınan çocuklara eğitim vermeye çalışmış bundan da geçimlik elde etmişlerdir. Zaten klasik metinlerimiz incelendi-

39 Kavram için bkz. Ömer Faruk Korkmaz, "el-Medresetu'l-İslamiyye fi Moritanya Arzunani'l-Mahdarati's-Şankitiyye", *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler (Uluslararası Sempozyum) 29 Haziran - Temmuz 2012*, cilt II, s. 187-201.

40 Bkz. Muhammed b. Sidi Muhammed Mevlaya, *et-Tefsir ve'l-müfessirin bi-Bilâdi's-Şankit: Risaletun ilmiyetun tenavelet el-müfessirine's-Şankitiyyin ve tefasirihim hilale ma yerbu an arbaate kurûn*, Mektebetu İmam Malik, 2008 Kuveyt, s. 34.

41 Bkz. Muhammed b. Sidi Muhammed Mevlaya,36.

ğinde bunun her kabile tarafından yapılmadığı, bazı kabilelerin kadınlarının dadılıkla uğraştığı görülmektedir.

Burada üzerinde durulması gereken noktalardan bir başkası ise modern zamanda durumun oldukça değiştiği, hatta kısmen de iyileştiiğidir. Zira günümüzde bu mobil okullar istikrara kavuşmuş; çölün uygun bir yerinde kalıcı olarak talebelerinin ikamet edeceği mekânlar inşa edilmiştir. Yerleşim yerlerinin uzağında, çölün ortasında ve modern imkânların tamamından uzakta varlıklarını idame ettirmektedirler.

Ülke genelinde onlarca bulunan mahdaraların en büyüklerinden bir tanesini ziyaret ettik. Böylece hem mahdaraları tanımak istedik. Hem de bizdeki medreselerle karşılaştırmayı murat ettik. Ziyaret ettiğimiz mahdara Vadiyu'n-Nuk bölgesinde olup **Madratu Ummu'l-Kura** adını taşıyordu. Başkente yaklaşık altmış km. mesafede olan bu mahdara çölün ortasında kurulan minik bir cami ve onun etrafında inşa edilen kulübelerden oluşuyordu. Uluslararası nitelikli olan mahdarada başta Gine, Gambiya, Siereleone olmak üzere Afrika'nın değişik ülkelerinden gelen öğrencilerin yanı sıra Avrupa'dan öğrenciler de barınıyordu. Nitekim Norveçli bir öğrencinin de burada okuduğunu söylediler. 300 civarında talebesi bulunduğu ifade edilen mahdarada, bayram olması hasebiyle sadece 30-40 öğrenci vardı, diğerleri ise memleketlerine gitmişlerdi. Medrese ülkenin en ünlü âlimlerden Muhammed Hasan Dedev'e bağlı kurumlardan biri idi. Moritanya'da belli aileler hatta kabileler kendilerini sadece dini ilimlere ve aynı zamanda imamlık ve fetva gibi dini hizmetlere adanmışlardır. Bunlar hayvancılık, çölde kuyu kazmak gibi bazı iktisadi işlerle de uğraşarak hayatlarını idame ettirseler de asıl amaçları öğrenci yetiştirmektir. Bu nedenle bu kabilelere "kebailu't-telebe" yani talebe kabileleri de denilmektedir. Kebâilu'z-Zevâya da denilen bu kabileler silah taşımazlar ve kullanmazlar, onların bu yönünü bilenler de kendilerine dokunmaz, hatta kimi zaman korur da. Bu kitle Moritanya toplumunda asıl elitler sayılan Hasan oğulları kabilesinden sonra ikinci önemli ve elit gurubu teşkil etmektedir.⁴² Dedevlerin de bu kitleden oldukları bilinmektedir.

Medresenin sistemine gelince: mahdaralara bizim Doğu Anadolu medreselerinden oldukça farklı eserler okunmaktadır. Doğu medreselerinde genelde sarf, nahiv ve usul dersleri zorunlu olarak okutulur, diğer dersler ise öğrenci arzularsa verilir. Moritanya'da ise eğitime Kuran kıraati hatta hıfzıyla başlanır, daha sonra Kuran ilimleri, tefsir, hadis ilimleri, hem metin hem şerh, hem de rical ilimleri öğretilir. Yani sıra akide, ilmu'l-keîâm, tasavvuf, fıkıhın usullü, fûruu ve sistematığı, İslam tarihi, siyer ve ensab ilmi, ahlak, adâb, sarf, nahiv, belâğat, şiir divanları, aruz ve vezinleri, mantık, hatta tıp ve coğrafya gibi birbirin-

den çok değişik alanlarda dersler okunmaktadır.⁴³ Bunların büyük bir kısmı da ezberlenmekteydi. Bununla birlikte başta İmam Malik'in *Elfiye* adlı eseri olmak üzere bazı ortak metinler de bulunmaktadır.

Mahdarayı gezerken öğrencilerin geceledikleri yerlerin çok kötü olması beni etkiledi. Bırakın bu günkü Doğu Anadolu medreselerini, bizim öğrenciliğimiz dönemindeki yani kırk elli yıl önceki medreselerle bile mukayese edilemezdi. Bizdeki ister kırk elli kişilik koşullar olsun, ister camilerin hemen yanında bulunan ve talebeliğimizde "hücre" dediğimiz odalar olsun –buraya göre- çok çok iyi durumdaydı. Hatta çamaşırlarımız talebeyi seven köylüler tarafından yıkandığı gibi, yemeğimizi bile köydeki evlerden toplardık. Adına "ratıp" denilen bu yemekler çoğunlukla lezzetli olurdu. Moritanya'ya gelince: bir kaç metrekairelik bu kulübelerde onlarca öğrenci barınmaktaydı. Evli olan öğrencilere ise birer kulübe verilmişti. Duvarlar kerpiçimsi malzemedi, üstü ise saçla örtülmüş vaziyette idi. Saçın içine ise ya tahta çakılmış veya bez gerilmiş; böylece sıcaklığın direk etkisi asgariye indirilmeye çalışılmıştır. Öğrenciler kendi yemek sorunlarını kendileri çözmek durumundadırlar. Yani ortak bir mutfakları veya yemekhaneleri yoktu. Bırakın banyo yapacak yer, doğru dürüst tuvaletin bile bulunmadığı bu mekânlar buraya zengin Müslümanların şefkat ve merhamet ellerinin dokunmasını beklemektedir. Belki de başta İHH olmak üzere, Türkiye'nin yüz akı yardım kuruluşları bu mahdaralara el atar da buralarda Müslümanlara yakışır bir şekilde, ciddi bir eğitimin sürmesine imkân sağlanmış olur.

Bizi gezdiren delikanlı ile sohbet ederken bizdeki sistemin ezberden ziyade anlamaya dayandığını anlattığımda şaşırıyor ve "*buralarda ezber olmadan sizi âlim kabul etmezler*" diyor. "*Kitabın kendisini olduğu gibi aktarabilmelisiniz*" diye de ilave ediyor. Mahdarada eğitim gören çocukların ders materyallerini görmek istediğimizi söyleyince bizi bir sandığın başına götürdüler. İslam'ın erken dönemindeki "icaneleri" andıran levhaların korunduğu sandığın başına, içerisinde çocukların ezberleyecekleri bilgilerin yer aldığı tahta levhalar korunmaktaydı. Bu sandıkta irili ufaklı onlarca levha bulunuyordu. Levhalardan her biri bir öğrenciye ait idi. Her öğrenci günlük dersini onun üzerine yazmakta ve ezberledikten sonra silmekte, yerine yenisini kaydetmektedir. Bir tane levha almak istediğimi söyleyince bunun mümkün olmadığını, çünkü bunların öğrencilere ait olduğunu, ancak onların burada bulunmadıklarını anlattılar. Üzüldüğümüzü gören bir öğrenci kendi levhasını bana hediye edebileceğini söyledi. Doğrusu çok duygulandım. Levhasını alırken ona küçük bir hediye takdim ederek gönlünü almaya çalıştım. Kütüphane var mı dediğimde büyük bir kütüphanelerinin olduğunu, yazmaların da bulunduğunu söylediler. Kütüphaneyi görmek istediğimi

söyledim ve oraya doğru revan olduk. Kütüphane yüz-yüz elli civarında eserin bulunduğu yan yana iki dolaptan oluşuyordu. Yazmalar da sarf ve nahiv ile ilgili yeni bazı mahtutalardan müteşekkil idi.

Bu içler acısı durumu görünce Türkiye'deki cemaatlerin ülkemizde yan yana kurdukları kuran kursları aklıma geldi. Keşke oralarda yan yana Kur'an kursları inşa edeceğimize burada birkaç tane güzel bina yapabileseydik diye düşünüyorum. İnşallah bir gün bir hayırsever bunu önemser de Moritanya ve benzeri ülkelere gelir, kanayan bu yaraya merhem olur.

Moritanya'nın bir başka sorununu ise su meselesi oluşturmaktadır. Nitekim ülkede yeterince akarsu olmadığı için ciddi içme ve kullanma suyu problemi bulunmaktadır. Halk bu sorunu çözmek için kuyulardan faydalanmaya çalışmaktadır. Birçoğu sağlıklı koşullarda olan bu kuyulardan kovalarla çekilen sular ise iki varilin yan yana konduğu eşek arabaları ile bir yerden bir yere taşınmaktadır. Başkent bu arabalarla doludur. Bu, başta Nevakşot olmak üzere ülkenin tamamında önemli bir sektöre dönüşmüş vaziyettedir. Şehrin önemli bir kısmında su dağıtım şebekesi bulunmadığı gibi yukarıda ifade ettiğim gibi kanalizasyon şebekesi de mevcut değildir.

Kuşkusuz bu durum şehrin muhtelif yerlerine halkın susuzluğunu gidermek için keçi derisinden yapılmış su sebillerinin konulmasını zaruret haline getirmiştir. Nitekim Başkent'i gezerken oğlak derilerinden yapılan bu sebillerle sık sık karşılaşılıyorsunuz. Bizdeki tarihi havaic taşlarını hatırlatan bu geleneğin bir benzerini yaklaşık otuz yıl önce İran'da görmüştüm. Sokak başlarında kurulmuş metal sebillerin içine buz da konuluyordu. Oradan geçenler bu sebillerden su içiyorlardı. İşte Moritanya'da gördüğümüz oğlak derilerinden yapılan sebiller de bunun bir değiştiği idi. İçine su konmuş, yanına başına bir maşraba iştirilmiş ve geçenlerin su içmelerine amade kılınmıştı. Adeta tarihin içerisinden süzülerek gelen bu gelenek, asırlarca önce de Moritanya sokaklarında benzer uygulamanın olduğunu hatırlatmakla kalmıyor, medeniyetimizin insana ne kadar çok değer verdiğini görmemize de neden olmaktadır. Günümüzde bile tamamen meccanen, hiçbir para karşılığı olmayan, karşılıksız bir şekilde insanlara hizmeti önemseyen müesseseleri Avrupa'da bulmak oldukça zordur. Oysaki Moritanya gibi ülkeler İslam Medeniyetinin bir parçası olarak sahip oldukları onca fakirliğe rağmen hala mahviyetkar davranabilmekte, sadece insana hizmet etmeyi ve bununla yaratıcısını memnun etmeyi murat edebilmektedir.

Nevakşut sokaklarında dolaşırken ter tarafta meyve tezgâhları ile karşılaşılıyorsunuz. Birçok meyvenin yer aldığı, çoğunlukla da elma gibi Moritanya'da yetişmeyen ve dolayısıyla oldukça pahalı olan meyvelerin yer aldığı bu tezgâhlar sayıca oldukça fazla olmalarına rağmen

meyve alanlar neredeyse yoktur. Moritanya sebze ve meyve konusunda da oldukça fakir, kendi kendisine yeten bir ülke olmadığı için bu meyvelerin neredeyse tamamına yakını dışarıdan ithal edilmektedir. Bu durum bahis mevzuu meyvelerin halka ulaşması için bir sektörün olmasını sağlamıştır. Ancak Moritanya gibi, günlük bir dolardan çok az pir para kazanan bir ülkede, kilosu birkaç doların üstünde olan bu pahalı meyveleri yemeleri çok kolay değildir. Bu da bahis mevzuu tezgâhların önünün boş olmasına neden olmaktadır.

Bunca fakirliğe rağmen son derece güzel ve lezzetli ekmeğe sahip olması ise ayrıca dikkat çekici idi. Nitekim Moritanya'da adına Fransız ekmeği dedikleri baget ekmecekler satılmaktadır. Gerek buğdayın gerekse unun dışarıdan ithal ediliyor olması bu lezzetli ekmeği de pahalı hale getirmiştir.

Başkent Nevakşot Fransızlar tarafından planlanmış olması hasebiyle yeni ve modern bir kent. Bir başka ifadeyle şehir planlaması açısından baktığımızda Nevakşot düzenli ve planlı bir şehir. Ancak alt-yapı eksikliğinin varlığı her yerde kendisini hissettirmektedir. Nitekim şehrin büyük bir bölümünde kanalizasyon sistemi hala bulunmamaktadır. Ya fosseptik çukurlarından veya sokakların kenarlarına kazılan arklardan istifade edilmiştir. Bu da şehrin kokusunu birçok yerde oldukça ağırlaştırmaktadır. Şehrin kurulduğu yer aslında çölden kazanılmıştır. Bir başka ifadeyle şehir deniz kenarında kurulmuş olsa da aslında çölün üzerine inşa edilmiştir. Nitekim şehir içi caddelerin hemen kenarları bile çöl kumları ile dolu idi.

Moritanya'nın bir diğer sorununu ise sağlık sektörü oluşturmaktadır. Ülkenin bütününde toplam olarak sadece 220 uzman hekimin görev yapıyor olması benim ne demek istediğimi ortaya koymaktadır. Dahası ülkede sadece hekimler bazında sıkıntı yok, sağlık sektörü çalışanlarının tamamında aynı sıkıntılar bulunmaktadır. Tıp fakültesi Moritanya'da henüz kurulmuş, ancak mezun vermemiş olası bu sorunun uzun yıllar devam edeceğini göstermektedir. Sağlık sorunu yaşayan zenginler Senegal veya Fas'a gidiyorlar, diğerlerinin durumu ise Allah'a emanet. Örneğin Cemiyetu'l-Hayr'ın başkanının çocuğu beş yaşında olmasına rağmen konuşamıyordu ve üstelik de ayağı birkaç yıl önce kırılmıştı. Tedavi edilmediği için ayak kemikleri kaynamamış ve biri diğerinden ayrı duruyordu. Diğerlerine göre daha şanslı olduğu için Senegal'e götürebilmiş, ameliyat ettirmiş, ancak tedavisi başarılı olmamış ve hala hayatına bu şekilde devam etmektedir.

Sokakta gezerken teninize bakanlar sizinle ilk hitabı Fransızca olarak başlıyorlar. Daha sonra Türkiye'den olduğunuzu görünce hem tavırları, hem beşâşetleri değişiyor. Size "*kendi ülkenize hoşgeldiniz*" diyorlar. Türkiye ve Türk insanını müthiş derecede seviyorlar. *Cemiyetu'l-Hayr*'ın

genel sekreteri, başbakanımız sayın Ahmet Davutoğlu'nun Malezya'dan iş arkadaşı olup uluslararası ilişkiler uzmanı ve şimdi de Nuvakşot Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışan Dr. Ahmedo bize Cumhurbaşkanımız sayın Recep Tayyip Bey'in buralarda çok sevildiğini, seçimlere katılması durumunda oyların yüzde doksanını alabileceğini gülümseyerek anlatıyor. Keza her konuştuğunuz entelektüel size Osmanlı'nın hilafet merkezi olduğunu, Ümmetin liderleri olduğunu söylüyor ve Türkiye'yi lider bir ülke olarak gördüklerini ifade ediyorlar. Türkiyeli Müslümanlarla Moritanyalıların ilişkilerinin eskiye dayandığını anlatıyorlar. Hatta onlara göre Osmanlı döneminde Moritanyalı bir âlim halife tarafından İslam'ı anlatması için Almanya'ya gönderdiğinden bahsediyorlar. Bunu da *"belki biz Osmanlı hilafetinin dışında idik, ancak kendimizi hilafete bağlı hissettik. Hatta bize görev tevdi edildiğinde hiç itiraz etmeden yerine getirdik"* edasıyla anlatıyorlar.

Bunları her dinlediğimizde Türkiye'nin bir vatandaşı, bu devasa ümmetin bir bireyi olarak işimizin ne kadar zor olduğunu görüyorsunuz. Hele hele bir gün sonra İHH temsilcileri olarak hep birlikte sabah namazına gitmeye karar verdik. Namaza gidip ilk safta, imam efendinin arkasında namaza durduk. Namazdan sonra hoca efendi dua için cemaate dönüp bizi ve üzerimize giydiğimiz İHH yeleklerini görünce *"Türkiye'den gelen misafirlerimiz, sizlere hoş geldiniz diyorum. Osmanlı döneminde Türkler İslam Coğrafyasında ciddi hizmetler yapmıştı. Bugün bu bayrağı siz değerli kardeşlerimiz taşıyor. Yaptığınız iş çok değerli. Biz Türkiye'yi yakından takip ediyor ve her alanda başarılı olması için dua ediyoruz. Türkiye yeniden tarihteki gibi İslam toplumuna liderlik edecek İnşallah. Hepiniz kardeşiz ve bu kardeşliği yaşatmalıyız. Tekrar sizlere hoş geldiniz diyorum"* dedikten sonra kalktı teker, teker bize hoş geldiniz dedi. Sonra cemaate dönerek *"kardeşlerinize hoş geldiniz deyin"* dedi. Bunun üzerine orada bulunanlar kalkarak bizi kucaklayıp *"hoş geldiniz"* dediler. Bu hayatım boyunca unutamayacağım bir manzaraydı benim için. Yıllar önce İspanya'nın Malaga kentinde bir akşam namazına kızımla birlikte gitmiştik. Namazın bitiminde Arapça konuşan bir hoca efendi minbere çıkmış ve şöyle demişti: *"Aziz Müslümanlar bu gün bir kardeşiniz Müslüman oldu. Kalkın ve kardeşinizi tebrik edin"*. Benim de içinde bulunduğum cemaat sırayla yeni kardeşimizi kucaklamış, tebrik etmiştik. O an hissettiklerimi anlatmak çok zor. Aynı duyguları sabahın o saatinde imamının bu davranışı ile bir kez daha hissettim. Bir taraftan ümmetin bir parçası olduğumu, diğer taraftan da ümmetin ne derce büyük bir yapı olduğunu düşündüm. Moritanyalı kardeşlerimizin bizden beklentilerini görüyor ve omuzumuzdaki yükün ağırlığını hissediyor, eziliyorum.

Camiden ayrılıp otele geldiğimizde arkadaşlara *"bu kurban organizasyonlarını düşünen ve ilk başlatan akla hayran kaldığımu, bu organi-*

zasyonların bir et dağıtma organizasyonu olarak algılanmaması gerektiği, bunların ümmetin birlik ve bütünlüğü, kardeşliği, yekliği ve teklığı için bir yapı malzemesine dönüştüğünü anlatıyor ve onlara dua ettiğimi" ifade ediyorum. Evet belki biz kurban bayramında kendi ailemizin içerisinde olmayacağız. Ancak çok daha önemli bir yerde daha büyük bir ailenin parçası olduğumuzu hissederek onlarla birlikte, içlerinde bir nefer olarak hareket etmenin onurunu ve mutluluğunu yaşayacağız.

Cuma namazını Moritanya'nın en büyük camilerinden birinde, İbn Abbas camiinde, kıldık. Devletin en merkezi camisi olan bu mabedin hemen yanında resmi daireler de yer almaktaydı. Dolayısıyla devlet erkanı da burada namaz kılıyordu. Moritanya müftüsünün kıldıracağı Cuma namazının hutbesinin konusu hilal meselesi idi. Müftü neden İslam âleminin diğer bölgelerinden farklı olarak bir gün sonra bayram yaptıklarının illetini uzun uzadıya anlattı, özetle Maliki mezhebine mensup oldukları için kendilerine göre hilalin mutlaka çıplak gözle görülmesi gerektiğini ifade etti. Hilal çıplak gözle görülmediği sürece bayram yapılamayacağına dair rivayetleri aktararak konuşmasını temellendirmeye çalıştı.

Cuma namazından sonra başkentin varoşlarını gezmeye karar verdik. Aman Tanrım bu kadar fakirliğin olabileceğini hiç düşünmemiştim. Kulübe bile denemeyecek mekanlar, çatılmış dört ağaç ve üzerine gerilmiş çadırlar, bazen onlar bile yok, zaman zaman birkaç metreden oluşan kulübecikler, su yok, banyo yok, tuvalet yok. Bu mekanların ortasında kokan çöp yığınları, durumu daha iyi olanların çadırlarının önünde birkaç keçi, etrafta koşuşan çocuklar, durduğumuzda etrafımızı saran kadınlar ve çocuklar. Bunları görünce bir taraftan sahip olduğumuz nimetler içerisinde yüzen ve kıymetini bilemeyen, şükürünü ifa edemeyen insanımız aklıma gelirken, diğer taraftan bunca fakru zaruret içerisinde dünyanın tamamına sahip imişçesine gülümseyen bu mutlu yüzleri güldüren temel saikin ne olabileceği düşüncesi zihnime adeta üşüşüyor. Bu insanlara karşı ümmet olarak ne büyük sorumluluklarımızın olduğunu, debdebe içerisinde hayatlarını idame ettiren onca Müslümanın duyarsızlığını, insanlığın bu fakr ü zaruret karşısında sınıfta kaldığını bir kez daha hissettim.

Mihmandarımız Baba bizi başkentin hemen bitiminde kum tepelerinin olduğu bölgeye götürdü ve minik bir safari tecrübesi yaşattı. Bu minik kum tepelerini görünce, yazılı metinlerde hep okuyageldiğimiz İslam'ın doğduğu coğrafyada hızla değişen coğrafi şekillerin nasıllığını zihnimde kurmaya çalıştım. Zira etrafa bakınca hemen yanınızda, bir zamanlar çekilen tel örgüler olduğu veya ihata duvarı olduğu anlaşılan mekânların nasıl kumlar tarafından yutulduğunu görüyorsunuz. Bu durum hızla yer değiştiren kumların nasıl hareket ettiklerini an-

lamanız için yeterli fikir vermektedir. Hele hele bu bölgeye yakın bir yerdeyken başlayan kum fırtınası, bir taraftan bu zorlu çöl iklimini yaşayarak anlamamızı sağlarken diğer taraftan dir'a denilen giysinin marifetlerini de anlamamıza imkan tanımış oldu. Moritanya'nın geleneksel giysisi olan dir'a aslında büyükçe bir nevresine benzemektedir. Her iki tarafı açık, ortasında ise başınızı dışarıya çıkaracağınız bir kısım bulunmaktadır. Başınızı oradan çıkarıp kenarlarını katlayarak omuzunuzun üzerine koyuyorsunuz. Fırtına patlak verdiğinde hemen kollar ve baş içeri çekiliyor ve dir'a muazzam bir zırha dönüşüyor. Böylece elbise için neden dir'a adının verildiğini de anlamış oluyorsunuz. Zira "dir' " kelimesi Arapça'da zırh demektir. Böylece bu kıyafeti giyerek aslında zırhlanmış oluyoruz (: Bunu müşahede ettiğimizde Dr. Murat'ın söylediği *"İşte gelenek böyledir. Her zaman mutlaka bir işe yarar, onu tahrip ederek bir yere ulaşılamaz"* cümlesiyle geleneği tahrip ederek modern bir dünya kurabileceğini sanan çağın modernist insanının içine düştüğü paradoksu özetlemesi çok hoşuma gitti.

Çölün şehirle birleştiği noktada deve ağılları bulunmaktaydı. Bu deve ağıllarında şehirden gelenlere deve sütü satıldığını öğreniyoruz. Şehrin bu kısmı adeta binlerce yıl öncesine dayanan bir geçmiş ile modern dünyayı iç içe girdirerek yaşıyor. Develeri, hareketlerini, süt emmeye çalışan yavrularını seyrederken adeta tarih kitaplarında zikredilen binlerce yıl öncesindeki büyümlü dünyada kendinizi hissediyorsunuz.

Cumaya gittiğimizde caminin avlusunun bayram namazı için hazırlandığını gördük. Bizi buraya getiren Cemiyetu'l-Hayr'dan Baba bize bayram namazına başta devlet başkanı olmak üzere halkın tamamının dir'alarını giyerek geldiklerini söyledi. Bu da bana Hz. Peygamber döneminde insanların Cuma ve bayram namazlarını musallalarda kılma geleneklerini hatırlattı. Her kes en temiz kıyafetlerini giyer, başlarında Hz. Peygamber olduğu halde musallaya gider ve Cuma namazlarını orada hep birlikte kılarlardı. Benzeri durumun Moritanya İslam Cumhuriyeti'nde hala yaşıyor olması onların bizden daha fazla geleneklerine bağlı olduklarını gösteriyor. Zaten geleneğe bu bağlılığın bir devamı olarak herkes mahalli kıyafeti olan dir'asını giyiyor ve öylece namaza geliyor. Sokaktaki hanımların çok az bir kısmının mütesettire olmaması yaşadıkları ağır Fransız sömürgeciliğine rağmen büyük ölçüde geleneklerini koruduklarının bir başka kanıtı olarak karşımızda durmaktadır.

Nevakşot Üniversitesi hocalarından Muhammed Abdurrahim b. Hammadi'nin verdiği bilgilere göre, Moritanya erkek egemen bir ülkedir. Her ne kadar son yıllarda kadınlar değişik sahalarda görünmeye başlamış olsa da, hatta parlamentonun %20'si kadınlardan oluşmuş olsa da bu erkek egemen yapı katı bir şekilde varlığını korumaktadır. Özellikle başkent dışında erkek egemen yapı daha katı vaziyette görünmektedir.

Son olarak biraz da Moritanya'nın geleneklerinden bahsetmek istiyorum. Bu güzel ve şirin ülkenin kendine özgü gelenekleri bulunmaktadır. Bu geleneklerin en dikkat çekenini ise düğün merasimleridir. Örneğin bizde velime dediğimiz düğün yemeği oğlan tarafından verilirken; Moritanya'da tam tersi, bu yemek kızın ailesi tarafından verilmektedir. Gelin ile güveyin nikah akdi gerçekleştikten sonra bu durum davul ile halka duyurulmaktadır. Oğlan tarafının düğünde oyun oynayanlara bir hediye takdim etmesi veya para vermesi gelenektir. Yine düğün esnasında özellikle mahdaralarda bulunan öğrencilere bir koyunun gönderilmesi de bir gelenek olarak hala yaşamaktadır. Gelin ile damadın ailelerinin karşılıklı hediyeleşmeleri de geleneksel olarak son derece önemlidir. Bayramlarda damadın kızın annesi veya teyzesine kurbanlık bir hayvan götürmesi gerekir. Moritanya'yı dünyanın diğer bölgelerinden ayıran geleneklerinden biri de zenginliğe verdiği değerdir. Kendileri fakir olsalar da zenginlik önemlidir ve değerli kabul edilmektedir. Bu durum güzellik anlayışlarını da değiştirmiştir. Dünyanın her yerinde ince yapılı hanımlar güzel kabul edilirken, Moritanya'da bunun tersi geçerlidir. Zira şişmanlık zenginlik belirtisi olarak kabul edildiği için makbul olarak görülmüştür. Bu nedenle şişman hanımlar tercih edilmekte ve bunların daha güzel oldukları kabul edilmektedir. Hatta bu nedenle ailelerin evde kalmamaları için çocuklarını şişmatmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Kız çocuklarının sünnet ettirilmesi geleneği de bu ülkede hala yaşamaktadır.

Bayram Namazı: Bayram namazından önce cemiyetin merkezine davet edilmiş ve birlikte namaza gideceğimiz söylenmişti. Merkeze geldiğimizde bizlere de birer dir'anın hazırlandığını gördük. Dir'alarımızı onların rehberliğinde giyerek namaza doğru yola revan olduk. Aynen anlatıldığı gibi caminin etrafındaki boş alanda namazımızı kumlar üzerinde kıldık, başta devlet başkanı olmak üzere devlet ricalinin de hazır bulunduğu namazı keza Moritanya müftüsü kıldırılmış oldu.

Namazdan sonra kurban kesim yerine gittik. Partner kuruluşumuzun deneyimli olduğu ilk andan itibaren gözümüze çarptı. Biz, Deniz Feneri ve Hasene müesseselerinin kurbanlarımızı aynı yerde kestik. Önce Deniz Feneri'nin kurbanları kesildi. Seyrederken ne kadar düzenli olduklarını düşündüm. Maşaallah çok ciddi tasarlamışlar, her hayvanın sırtına yapıştırmak için rakamlar bile getirmişler. Hangi hissedarların kaç numaralı sığıra ortak oldukları bile belli idi. Ciddi bir çalışmanın mahsulü olduğu anlaşılıyor. İHH'ya sıra geldiğinde sıcaklar bastırmaya başlamıştı. Kurbanların yarısını kısa süre içerisinde kestik. Partner kuruluşun bulunduğu ve büyük bir ihtimalle de cemiyetle gönül bağı olan kardeşler çok maharetli idiler. Koyun boğazlar gibi tosunu boğazlıyor, oğlak yüzer gibi de yüzüyorlar. Hemen de parçalara bölüyorlardı. Cemiyetu'l-Hayr tarafından getirilen gayet temiz ve mo-

dern poşetlere konuyor ve kamyonetlere yüklenerek ehline dağıtılmak üzere yola çıkarılıyordu.

Üç gün kaldıktan sonra ekipten ayrılmak ve İstanbul'a geri dönmek zorunda kaldım. Erken geri dönmek mecburiyetinde kaldığım için biraz hüznlendiğimi ifade etmeliyim. Keşke dönmek zorunda kalmamış olsaydım diye aklımdan geçirirken, "*gerçekleşen her şeyde bir hayır vardır*" hadisini hatırlıyorum. Şayet kalabilseydim, Karadeniz'in kıvrak zekâsını mümin kişiliği ile birleştiren Dr. Murat'ın Trabzon'dan getirdiği ve mahallede bir çocuğa giydirirken gördüğüm üzerinde "*ben bir yavru hamsiyim*" yazılı Trabzon Spor formalarının bir takım kadar esmer yüzlü kardeş çocukların üzerinde nasıl durduğunu da görmüş olacaktım. Artık bunları hayal ile iktifa edecek veya bir şekilde resimlerini görecektim. Keza Hakan Bey'in ceplerine doldurduğu şeker ve balonları çocuklara dağıtırken yüzlerine yayılacak olan gülümsemeyi de ancak hissedecektim.

Havaalanına Muhammed Bey tarafından bırakıldım. Dönerken geldiğimden daha sıkı kontrol edildim. Sivil bir polis yanımda ne kadar (el-umletu's-sa'be) nakit para olduğunu soruyor. Cüzdanı açıp gösterince ikimiz de gülümsüyoruz. Bunun dışında başka para olmadığını görünce bu kez ülkeye niye geldiğimi soruyor. Kurban organizasyonu deyip, yarım saat onunla uğraşacağıma kolayı tercih ediyor ve "seyahat" diyorum. Dünyanın sihirli sözcüğü turizmin burada da etkili olduğunu görüyor biraz da hüznleniyorum. Polis bu cevabımla iktifa ediyor ve "öyleyse güle güle" diyerek beni uğurluyor. Bilindiği gibi döviz rezerve sıkıntılı olan ülkeler sahip oldukları paraların ülke dışına çıkmamasını bu şekilde sağlamaya çalışmaktadırlar.

Uçağa binince, İstanbul'a gideceğine Afrika'da yoluna devam ettiğini fark ettim. Senegal'in başkenti Daka'ya doğru ilerledi. Direk İstanbul'a döneceğimizi beklerken Senegal'e uçuyor olmamız beni biraz şaşırttı. Hosteslere sorunca Daka'dan İstanbul'a direk uçacağımız bilgisini aldım. Bir saat sonra Daka'ya indik. Uçağın penceresinden gördüğüm Senegal, Moritanya'ya göre daha yeşil, hatta akarsulara da sahip. Zaten başkent de Navakşot'a göre çok daha modern ve gelişmiş gibi görünüyor. Akşam altı buçukta bindiğim uçağı, ancak ertesi gün sabah altı buçukta terk ediyorum. Tam on iki saatimi uçakta geçirmiş oluyorum. Hayatımın en uzun uçak yolculuklarından biri olan bu yolculuğun sonunda İstanbul'a dönerken bir taraftan ümmetin bir parçasını geride bırakmanın hüznünü yaşıyor, diğer taraftan bütün İslam âleminde hep merkez olarak anlatılan veya görülen İstanbul'a dönmenin heyecanını taşıyorum.